

me yapıldıktan sonra alt başlıklar halinde devlet erkânı ve saltanat işleri, kurumlar ve gelişmeleri, arazi idaresi, mülkiye ve eyaletler, ordu, bahriye, maliye, ilim, marif, sanayi ve fen alanındaki gelişmeler, hariciye gibi konular incelenmekte; yeniçeri, cebeci, süvari, tersane, bostancı, taşradaki yerli kulu ocakları ve akıncı taifesinin sayıları, nizam ve kaideleriyle mevcut âlim ve memurlara dair bilgiler verilmektedir.

Eserin hazırlanması esnasında Osmanlı tarihlerinin yanında Bâbüâli, Maliye, Defterhâne kayıtları da incelenmiştir. Bunlarla birlikte matbu olmayan çok sayıda risâle ve mecmuadan da istifade edildiği kaydedilmektedir. Ayrıca sefâretnâmeler, eski teşrifat defterleri, matbah emini Sâlih Paşa'nın defterleri, Defterhâne'de muhafaza edilen vakfiyelerle *Takvîm-i Vekâyî'* nüshaları da kaynakları arasında sayılabilir.

Mustafa Nûri Paşa eserinde olayları aktarmanın ötesinde sebep ve sonuçlarını araştıran bir yöntem kullanmış, eski rûznâmecilerin izlediği yolu terk ederek olayların tasvir ve takdirinde tenkidî noktalarından hareket eden yeni bir yol tutmuştur. Önemli bilgilerin yer aldığı eser kolay ve akıcı üslûbuyla yaygınlık kazanmıştır; Franz Babinger tarafından Osmanlı tarihi hakkında yazılmış Türkçe eserlerin içinde en öğretici ve öğrenme şevki veren olarak nitelendirilmektedir. Sultan Mehmed Reşad'ın Nûri Paşa'nın eserini sık sık okutup dinlediği kaydedilir. Son vak'anûvis Abdurrahman Şeref Efendi'nin *Târih-i Devlet-i Osmâniyye* isimli eserinin tertibinde *Netâyicü'l-vukûât* örnek alındığı gibi bunun başlıca kaynağı da olmuş, I. cildin sonuna eklenen "Teşkilât ve Nizâmât-ı Kadîme" başlıklı kısım *Netâyicü'l-vukûât*'tan olduğu gibi aktarılmıştır (a.g.e., I, 276 vd.). Kitap ayrıca başta Ahmed Râsim olmak üzere pek çok kişi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Mustafa Nûri Paşa'nın eseri kaleme almaktaki maksadı, umumi bir Osmanlı tarihi yazmaktan ziyade Osmanlı saltanatının başlangıcından itibaren siyasî idare ile zaman zaman değişen kanun ve nizamların değiştirilmesinin sebeplerini araştırmak ve neticelerini bulmaktır. Bundan dolayı tarihî hadiseler kısaca sıralandıktan sonra devletin yapısı ve teşkilâtı incelenmektedir. Bu açıdan türünün ilk örneği olarak değerlendirilir.

Mustafa Nûri Paşa'nın Batı dillerini bilmeşi sebebiyle Avrupa tarihine dair eserlerden istifade edememesi bir eksiklik ola-

rak kaydedilmektedir. Özellikle Avrupa ile ilişkilerin arttığı bir dönemin anlatıldığı altıncı bölümde bu eksiklik daha çok göze çarpar. Müellif bu kısmı da yazmış, ancak müsvedde halinde kalmış ve tamamlanamamıştır. Verdiği bilgilere kaynak göstermemesi de bir eksiklik olarak görülmektedir. Onun eserinde geleneksel kurumları tanıtmayı hedeflediği, Tanzimat'la birlikte devletin kurumları köklü bir değişikliğe uğradığı için Tanzimat sonrasını yazmak istemediği şeklinde değerlendirmeler de yapılmaktadır.

Eserin ilk üç cildinin baskısı müellif tarafından yaptırılmış (I, İstanbul 1294 [başlangıçtan h. 1003 yılına kadar]; II, İstanbul 1296 [h. 1003'ten 1099'a kadar]; III, İstanbul 1296 [h. 1099'dan 1188'e kadar]), IV. cildi, Mustafa Nûri Paşa'nın ölümünden sonra Mehmed Galib Bey ilk üç cildin ikinci baskısıyla birlikte ve bir önsöz ilâvesiyle neşretmiştir (İstanbul 1327 [h. 1188'den 1257'ye kadar]). Mustafa Nûri Paşa, eserinin IV. cildinin basımını kayınbiraderi eski Dahiliye Nâzırı Said Efendi'ye vasiyet etmiş, ancak bu vasiyet Said Efendi'nin vefatından sonra oğlu Mehmed Galib Bey tarafından gerçekleştirilebilmiştir. *Netâyicü'l-vukûât*'ı Neşet Çağatay sadeleştirerek yayımlamışsa da (Ankara, I-II, 1979; III-IV, 1980) bu neşirde önemli yanlışlar tesbit edilmiştir (Gökyay, sy. 10-11 [1980], s. 433-442). Bazı kaynaklarda Mustafa Nûri Paşa'nın ayrıca *Hazînetü'l-hesâb* isimli matbu bir eseri bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Karslızâde Cemâleddin Mehmed, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri: Âyine-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 143-144; Abdurrahman Şeref, *Târih-i Devlet-i Osmâniyye*, İstanbul 1315, I, 274 vd.; *Sicill-i Osmânî*, IV, 486-487; *Osmanlı Müellifleri*, III, 146; Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, İstanbul 1328, s. 252-254; İbnülemin-Hüseyn Hüsameddin [Yasar], *Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli*, İstanbul 1335, s. 190-192; Ali Fuat Türkoglu, *Görüp İttiklerim*, Ankara 1949, s. 61; a.mlf., "Mansurizâde Mustafa Paşa ve Netâyicü'l-vukûât", *TTEM* (yeni seri), I/1 (1929), s. 40-48; Ali Rıza – Mehmed Galib, *Geçen Asırda Devlet Adamlarımız* (haz. Fahri Çetin Derin), İstanbul 1977, I, 82-85; Babinger (Üçok), s. 403-404; İsmail Nâmi Erbilek, "Mustafa Nûri ve Eseri", *YT*, sy. 80 (1939), s. 314-318; Neşet Çağatay, "Mustafa Nuri Paşa ve Eseri (1824-1890)", *TTK Belleten*, XLII/167 (1978), s. 445-463; Orhan Şaik Gökyay, "Netâyicü'l-vukuat. Mustafa Nuri Paşa", *TED*, sy. 10-11 (1980), s. 433-442; İsmet Parmaksızoglu, "Mustafa Nuri Paşa (Mansûrî-zâde)", *TA*, XXIV, 498-499.

TAHSİN ÖZCAN

MUSTAFA PAŞA, Bozoklu

(ö. 1110/1698)

Osmanlı vezîriâzamı.

Bozok / Yozgat yöresinden olduğu için kaynaklarda Bozoklu diye anılır. Ayrıca Bıyıklı, Küçük Sipahi lakapları da kullanılır. Babasının adı Derviş Mehmed'dir. Usta bir binici olarak bölgede görev yapan paşaların dikkatini çekti ve onların hizmetine girdi. Daha o dönemde bu mahareti sebebiyle Küçük Sipahi diye anılmaya başlandı. IV. Mehmed zamanında Cündî olarak kazandığı şöhretten dolayı Enderun'a alındı ve Has Oda'da hizmet gördü. Ardından silâhdarlığa getirildi (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 53). Uzun süre silâhdarlık yaptıktan sonra yedinci vezirlik pâyesiyile kaptan-ı deryâ oldu (23 Zilhicce 1091/14 Ocak 1681).

Kaptan-ı deryâlığı sırasında Fransa ile kriz yaşandı. Sakız Limanı'nda demirli bulunan dokuz adet Trablus kalyonunun peşine düşen Fransız donanması bunları topa tuttu. Bu sırada şehirde büyük hasar olduğu gibi halktan 110 kişi öldü. Donanmasıyla Sakız'a gelen Mustafa Paşa Fransız gemilerine el koydu. Fransız hükûmeti, elçisi vasıtasıyla Osmanlı hükûmetine çeşitli hediyelerle kralın özür mektubunu sunduktan başka adada meydana gelen ölüm ve tahribatın karşılığı olarak tazminat ödemeyi kabul etti. Mustafa Paşa zararın tazmini için beş ay kadar adada kaldı ve Fransız donanmasını rehin tuttu. Daha sonra İstanbul'a döndü. Ardından Venedik'e karşı düşünülen sefer için yapılan hazırlıklara nezaret etti. Tersâne-i Âmire'de dördü üç ambarlı olmak üzere on kalyonun inşası için padişahın izin alındı.

1 Muharrem 1095'te (20 Aralık 1683) azledildi ve Kamanîçe eyaleti valiliğine gönderildi. 1096'da (1685) Özi valiliği ve Lehistan cephesi serdarlığına getirildi. Bunun için Babadağı'ndaki ordunun başına geçti. Kamanîçe'yi muhasara eden Leh kuvvetlerini (Ramazan 1098 / Ağustos 1687) Kırım hanının da yardımıyla geri çekilmeye mecbur etti. Bu arada IV. Mehmed'in hal'i ve yerine II. Süleyman'ın geçişi sırasındaki olaylar sebebiyle askerle ihtilâfa düşen Siyavuş Paşa'nın yerine sadâret makamı için düşünüldüyse de daha sonra bundan vazgeçildi. Rebîülevvel 1101'de (Ocak 1690) altı yıldır görev yaptığı Özi valiliğinden alınıp Şam vilâyetine gönderildi. Bir yıl sonra Trablusşam'a gitti. Buradan Edirne'ye çağrılıp Ramazan 1103'te

MUSTAFA PAŞA, Bozoklu

(Haziran 1692) sadâret kaymakamlığına tayin edildi. Hacı Ali Paşa'nın yerine 20 Receb 1104'te (27 Mart 1693) sadârete getirildi. Mustafa Paşa bu görevi almakta önce tereddüt göstermiş, ancak padişahın ısrarı üzerine kabul etmiştir. O sırada Avusturya kuvvetlerinin Erdel üzerinden Eflak ve Boğdan'ı istilâya hazırlandığı haberleri Kırım Hanı Selim Giray'dan gelen mektupla teyit edilince Mustafa Paşa sefer hazırlıklarına başladı. 2 Zilkade 1104'te (5 Temmuz 1693) Edirne'den hareket etti. Bu arada Kırım Hanı Selim Giray ile Orta-Macar Kralı İmre Thököly de orduya katıldı. Avusturya kuvvetlerinin Belgrad'a ilerlediği haberi üzerine ordu Belgrad'a yöneldi. İki ateş arasında kalan Avusturya ordusu kumandanı Duc de Croy kuşatmayı kaldırıp geri çekildi (Muharrem 1105 / Eylül 1693). Mustafa Paşa, Belgrad Kalesi'ni tamir ve tahkim ettirdi. Avusturyalıların kale etrafında kazdığı hendekleri doldurarak tabyaları yıktırdı. Rebîülevvel ayı başlarında Belgrad'dan ayrılıp 16. günü Sofya'ya geldiğinde sipahi ve silâhdarların mevâciblerini dağıttırdı, 7 Rebîülâhîr'de (6 Aralık) Edirne'ye ulaştı.

Mustafa Paşa devlet işleri arasında firsat buldukça ava gitmeyi âdet haline getirmişti. Sadrazamdan hoşlanmayanlar onun bu zaafını II. Ahmed'e bildirdiler. Aleyhinde olanların başında Dârüssaâde ağası Nezîr Ağa bulunuyordu. Mustafa Paşa da onu saraydan uzaklaştırmak için çalışıyordu. Ancak padişahın Edirne civarında yaptığı bir gezide onu cirît oynarken görmesi azline sebep oldu (17 Receb 1105 / 14 Mart 1694). *Anonim Osmanlı Tarihi*'nde (s. 52) padişahın tebdil gezerken rastladığı Anadolu'dan gelen bir şahsın ona İstanbul'un halinin perişan olduğunu, idarecilerin hiçbir iş görmediğini, buna cirît oynamakla meşgul vezîriâzâmın da dahil olduğunu söylemesi üzerine II. Ahmed'in Mustafa Paşa'yı azlettiği belirtilir. Mustafa Paşa azlinden sonra bir süre sarayda "kapı ortası"nda mahpus tutuldu. Ardından yeni vezîriâzam Sürmeli Ali Paşa'nın ricasıyla affedildi ve Trablusşam eyaletine ikinci defa vali tayin olundu. Yeni görevi için yola çıkmışken, "Nevrûziyye pîşkeşi" için hazırladığı para ve atları teslim etmediği gerekçesiyle ihbarda bulunulması üzerine geri çağırıldı; yanında bulunan 217 ke-se akçeye el konulduktan sonra gitmesine izin verildi.

Bozoklu Mustafa Paşa, 8 Safer 1109'da (26 Ağustos 1697) kapı halkı ve 300 Şam sipahisiyle II. Mustafa'nın Zenta seferi için

Bozoklu
Mustafa
Paşa'nın
Edirne
Üç Şerefeli
Cami
haziresindeki
mezar taşı

orduya katıldı. Sadrazam Elmas Mehmed Paşa'nın muhalefetine rağmen divandan, Tisa suyu üzerinde köprü kurarak karşı tarafa geçme kararı çıktı. Askerin önemli bir kısmı suyu geçince Avusturya ordusu başkumandanı Prens Eugen'in âni taarruzu ile diğer tarafta kalan askerler mağlûp oldu. Mustafa Paşa geçen askerlin düzenini sağladı. Elmas Mehmed Paşa'nın askerler tarafından öldürülmesinin ardından sadrazamlığa getirilen Amcazâde Hüseyin Paşa'nın orduya gelişine kadar sadâret kaymakamlığı ile görevlendirildi. Cemâziyelâhîr 1109'da (Aralık 1697) Boğazhisar muhafızlığına tayin edildi. 29 Ramazan 1109'da (10 Nisan 1698) sadrazamın arzusuyla ikinci vezirlik pâyesi verilerek yeniden sadâret kaymakamlığına getirildi. Bu görevini sürdürürken damla hastalığı yüzünden iş yapamaz hale geldi ve 13 Cemâziyelâhîr 1110'da (17 Aralık 1698) vefat etti. Edirne'de Üç Şerefeli Cami haziresine defnedildi.

Mustafa Paşa'nın şairliği vardır. Kaynaklar onu hak ve hukuka riayet eden, edep- li, hizmetkârlarına karşı daima iyi muamelede bulunan, devlet işlerini bilmekle beraber "umûr-ı hâriciyye"si zayıf bir devlet adamı olarak tavsif eder. Ayrıca cömert olduğu, 1692'de Belgrad Seferi'ne giden orduya masraflarını kendisinin karşıladığı 500 süvari ve 200 piyade yazdığı belirtilir. Belgrad'ın kurtarılmasından sonra kale dışında tahribe uğramış bir camiye tamir ettirdiği bilinmektedir. Oğlu Hüseyin Bey Tersâne emini olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 117, 200, 428, 440-451, 467, 476-480, 519, 640-641, 652; *Anonim Osmanlı Tarihi*: 1099-1116/1688-1704 (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 43, 47-49, 52-53, 55; Silâhdar, *Tarih*,

I, 736, 748-749, 762; II, 122, 292, 331, 363, 378, 487, 694-740; a.mlf., *Nusretnâme, Tahlil ve Metin*: 1106-1113/1695-1721 (haz. Mehmet Topal, doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 216, 304-306, 318, 323-325, 356, 367, 377, 380-382; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 120-121; Râşid, *Târih*, I, 368, 370, 470; II, 194, 208, 211, 218-222, 230, 232, 237, 238, 240, 245-250, 446; Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 99; *Sefinetü'l-vüzerâ*, s. 39-40; Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapûdânân-ı Deryâ*, İstanbul 1285, s. 71-72; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 101, 116, 161, 175; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, III, 475, 476, 504, 538, 552, 554; III/2, s. 427, 439, 440, 441, 443, 445; Danişmend, *Kronoloji*, III, 450, 463, 474-476; Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar: Kamanice Seferi ve Organizasyonu* (1672), İstanbul 2004, s. 202; R. Mantran, "Ahmad II", *EP* (İng.), I, 268; "Mustafa Paşa (Bozoklu, Bıyıklı)", *TA*, XXIV, 499.

MÜCTEBA İLGÜREL

MUSTAFA PAŞA, Buşatlı

(1797-1860)

Osmanlı devlet adamı
ve İşkodra mutasarrıfı.

27 Ramazan 1211'de (26 Mart 1797) doğdu. İşkodra (Arnavutluk İskenderiyesi [Shkodër]) sancağı mutasarrıflığını elinde bulunduran ve Buşat (Bushati) köyüne nisbetle Buşatlı olarak tanınan aileye mensuptur. Bu sebeple Buşatlı veya İşkodralı Mustafa Paşa diye anılır. Yazdığı şiirlerde kullandığı "Şerîfî" mahlası dolayısıyla Şerîfî Mustafa Paşa olarak da bilinir. Buşatlı ailesinin kurucusu Gazi Mehmed Paşa'nın torunu olan Mehmed Âsaf Paşa'nın oğludur. Amcası bölgenin en güçlü mutasarrıflarından Vezir Kara Mahmud Paşa'dır.

Şair ve devlet adamı olan babası tarafından yetiştirildi. İşkodra sancağı mutasarrıfı amcası İbrâhim Paşa'nın vefatı üzerine -babasının bir yıl önce vefatı dolayısıyla- henüz on üç yaşında iken beylerbeyi pâyesiyle İşkodra mutasarrıflığına getirildi (1810). İki yıl içinde vezirliğe terfi ettirilen (Mayıs 1812) Mustafa Paşa, Rumeli bölgesinde devlet düzenini tesis etmek için çalışmalar yaptı ve bu arada merkezî yönetime karşı gelen Tepedelenli Ali Paşa isyanını bastırmakla görevlendirildi. Bu görevlerde başarıları görüldüğünden kendisine İşkodra sancağına ek olarak Ohri ve İlbasan mutasarrıflıkları verildi. Mustafa Paşa 1820'de bölgeyi Tepedelenli Ali Paşa'nın adamlarından temizledi (BA, HH, nr. 21089). Dönemin Rumeli Valisi Hüseyin Paşa ile birlikte Rumeli taraflarında düzenin korunmasında etkili oldu (BA, HH, nr. 21065, 21073). Ayrıca Karadağlılar'ın